

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 6.

Fylke: Nord-Trøndelag.

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Overhalla.

Emne: Folkelige musikkinstrumenter Bygdelag:

Oppskr. av: Joh.s Fuglår,

Gard:

(adresse): Overhalla.

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

A. Vanlige musikkinstrumenter.

I. Fiolin (heter på overhallsk fiol (ein)).

1. Har vært kjendt og benyttet i umindelige tider. Betegnelsen på de forskjellige deler av instrumentet er de ~~xxx~~ officielle betegnelser med undtagelse av stolen som heter "spøllhest" (ein) og buen som heter "boga"(-n) (ein).

2. Instrumentet har vært brukt her i bygden i umindelige tider.

3. Almindeligst innkjøpt fra forretninger som fører den slags. Noen virkelig fiolinmaker har her neppe vært. Dette forhindrer ikke at enkelte hage og hendte personer har laget seg fioliner.

4. Noen beskrivelse av instrumentet ansees unødvendig.

a) Strengene er kjøpte tarmstrenger. I senere tid benyttes delvis e-streng av stål.

b) Besvart under a.

c) Bortfaller.

5 og 6 bortfaller etter svaret i 1 og 3.

7. ~~og~~ a og b besvart under 4 a. c bortfaller.

8. Noen forandring av instrumentets form og størrelse kjennes ikke.

9. I almindelighet spilles fiolinen ved å legge den under haken. Enkelte gamle spillemenn kunde nu og da, i serdelshet når der spiltes til dans, støtte fiolinen mot brystets venstre side i nærheten av armhulen.

10. Bortfaller.

11. Noen serskilt prydelse på de her i bygden benyttede fioliner har ikke vært brukt.

12. ~~og~~ a og b bortfaller, se pkt 3.

c) Med undtagelse av at det i gamle dager av ~~de~~ reli-

giöse mennesker ansåes for å være synd å spille fiolin kjennes ikke ~~ikke~~ noe serlig å opplyse om bruken av dette instrument. Dette hang nok sammen med at fiolinen benyttedes serlig til dansemusikk. Synden overførtas altså fra dansen til instrumentet.

13. Her har vært og er mange flinke fiolinspillere. En personoppregning tør jeg ikke innlate meg på.

Instrumenter som har vært serlig brukt:

I. Fiolin.

II. Hardingfele er ikke populær her. ("Gnistermusikk" passer ikke til folkelynnet her).

III: Nykkelharpe er ukjent.

IV: Vanlig harpe finnes vistnok ikke i bygden.

V. Langleik heller ikke.

VI. Humle heller ikke. (Jeg kjenner ikke dette instrument).

VII. Salmodikon benyttedes tidligere av lærerne og sanginstruktørene ved sangundervisningen.

En simplere sort salmodikon, uten resonansbund, fandtes tidligere. Instrumentet hadde samme system som de almindelige salmodikoner - de kaldtes ofte "langspill" (eit) - .

VIII. Roper ("ropert" ?) er ukjent.

IX, lur - gjeterlur - se tilslutt.

X. Prillarhorn kjennes ikke. (Fra historien om skottetorget i 1612 kjennes uttrykket pillar- eller prillarlur og Pillar-guri. Er det dette spørsmålet mener?).

XI. Vanlige fløyter i de forskjellige tonearter benyttes i musikklag og orkestre. Kjøpes ferdig fra forretninger.

XII. Andre fløyter - bortsett fra gjeterguttene selje-fløyter - kjennes ikke.

XIII. Sekkepipe er ukjent annet enn av omtale.

XIV. Munnharpe. Med unntagelse av en gammel serling, "Gråtar-Ola", død for ca. 70 år siden, har dette instrument ikke vært brukt.

XV. Spikerfele er helt ukjent. (Nedskriveren har ingen anelse om hvad dette er).

XVI. Tromme. Som XI.

IX. Lur. Luren - gjeterluren - ble laget av to halvrunde stykker av grantre. På flatsiden hadde hver halvdel en utskåret rille, slik at når begge lagdes sammen ble der et rundt hull gjennom hele lengden. På övre ende gjordes

gjordes hullet litt videre for leppene, og nedre ende gjordes noe videre - lydåpning. Hullet hadde i omtrent den halve lengde av luren - regnet ovenfra - en diameter av ca. 7 mm, og i nedre ende en diameter av ca. ~~10~~ cm.

8 cm

En lur var rett - bein -, altså ikke krum, og hadde en lengde av ca. 1,5 m. Övre ende hadde en diameter av ca. 3 cm og nedre ende av ca. 10 cm.

Selve "veggene" var ca. 8 mm tykke.

Over skjötene - som ikke var limet - av de to halvdelene ble lagt tynne barkstrimler av fin granbark, bark av ung og fin gran, hvor det yttre grå, grove lag, var fjernet. Hele luren fra ende til ende var omviklet med "teig" (vidjetog ?) d. e. lange og tynne rötter av fjellbjörk som vokser i karrig jord på fjellet, hvor röttene for å finne næring strekker og slynger seg i metervis bortover berget ~~med~~ det tynne jord- og moselag. For tykke rötter måtte klyves. Omviklingen måtte være tett og fast.

Luren hadde ikke fingerhull.

Lyden - tonene - dannedes ved munn- og leppestillingen (som ved et vanlig signalhorn).

För bruken ble luren lagt i vatn for å trutne og bli helt tett.

Min hjemmelsmann antyder på spørsmål, at det er en mulighet for, at den tette teigomvikling på en måte virket som en "resonansbund". Han opplyser i den forbindelse, at en surring eller omvikling av annet slag, som f. eks. med taug, jern ell. l. var uheldig, det ble stygg og dårlig låt (toner).

Noen egentlige "musikk- eller sangstykker" ble ikke spilt på en sådan lur. Det var fantasistykker, komponert av spilleren selv etterhvert. Dette forhindret ikke at flere spillere - gjeterne - imiterte hverandres musikkstykker. (Jeg kan i denne forbindelse ikke tilbakeholde den tilføyelse, at det var en fryd for öret, når lurtonene bruste og flommet utover grenden fra fjellet).

Kreaturene lot til å være glad i lurlåten. Var de f. eks. nu og da kommet på avveie og de så, når gjeteren lette etter dem, ^{viske at han} og spilte på luren, svarte kyrene med å raute.

Luren hadde ikke löst munnstykke.

Noen mystikk fulgte ikke med luren. Men det var en gammel oppfatning, at björn (og andre udyr) skydde når de hørte lurtoner. I folketradisjonen het det at björn-

nen sa om lurlåten og bukkehornspillet:

"Bokkahoinn de' va' nokko,
men lur og lurhoinne ford fan te' tur".

(D. e.: Bukkehornlåt kunde gå an, men luren førte for megen larm). (O-ene i ordet "nokko" er i uttalen åpen - en mellomting mellom o og å. Det samme gjelder o i hoinn (horn)).

(Av en gammel kvinne fra Henning i Innhered hørte min hustru som barn, at bjørnen om det samme sa: "Bukkehorn og lur, fører sådan tur. Fiolin og fløytespill lyder godt i mit øre").

Foranstående fremstilling om hvordan luren lagedes og spiltes er gitt meg av Kristen Skjörland, f. 1875. Han var som gjeter en flink lurspiller. Han husker sine "musikkstykker", men kan desværre ikke sette dem i noter.

Såvidt jeg har kunnet få rede på finnes det ikke nu noen lurer i behold. Det er praktisk talt slutt med å gjete kreaturene (kulturbeiter) og lurene kom bort med gjeterne.

Overhalla 28.10.1947,

Josef Englar

Fortsettelse av emne 6, Folkelige musikinstrumenter.

Bolk B. Byinstrumenter (betegnelsen er uheldig).

- 1) Almindelige pianoer og orgler er ikke ualmindelig. Noen virtuoser på området er her neppe. Klaver kan mulig forekomme. Likeså gamle spinetter. Derimot ikke klavikord, hakeharpe, spissharpe. Bratsch, cello benyttes i musikklag og orkestre. Citer, gitar, mandolin er ikke ualmindelig. Klarinet og oboe benyttes i musikklag og orkestre, likeså messinginstrumenter - horn-. Positiv er nu skjelden. Trekkspill benyttes meget til dansemusikk og tildels i små musikklag. Trekkspillene er nu kromatiske.
- 2) De instrumenter som er nevnt under 1 og som benyttes spilles av bygdefolk, men ikke av noen bestemt stand.
- 3) Selvsagt føres inn i bygden en hel del ny musikk ved notekjøp og spilles på de nevnte instrumenter. Likefuldt spilles de gamle "slåtter", som nu også er satt i noter.

Bolk C. Larminstrumenter.

Eolsharper, klokkespill, avstemte treplater, benyttes ikke. Kråkesmeller forekommer nu og da for å jage kråka og annen ugangsfugl vekk fra gårdene.

Guttunger kan holde strå og lignende mellom tommelfingrene og fremkalle ulyd.

Gjeterguttene hadde tidligere ofte "bukkehorn", halvkrumme horn av bukk, geit og tildels sau, hvor det indre mykere lag i hornet var fjernet. Det hadde i almindelighet bare tre huller, tildels opp til fem. Lyden frembragtes ved en "tunge" lavet av eier, som surredes fast på hornets övre (smale) ende, altså noe i likhet med klarinetter o. l. Noen musikk i egentlig forstand ble det lite av, det var ofte selvlagede og som regel fra andre gutter opptatte primitive "musikkstykker" (?), som spiltes på disse horn. Både gjeterne og deres bukkehorn er nu forsvunnet ved at der i stor utstrekning beites på kulturbeiter, som overflögiggjör gjeting.

Erlig talt kan de i "bolken" nevnte midler til å fremkalle lyd neppe betegnes som instrumenter i almindelig betydning.

Spørsmålene i 1, 2, 3 og 4 skulde hermed være besvart.

Bolk D. Middelalderlige instrumenter.

Millomalderlige musikinstrumenter synes jeg trygt
å kunne si ikke finnsö Jeg synes være bra lokalkjendt
i "mit distrikt" men har ikke påtruffet noen sådanne.

Overhalla 29.10.1947,

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "J. Stanglind". The signature is written in a cursive style with a large, sweeping loop at the beginning.

Supplerende opplysninger til

Emne nr. 6, N.T. fylke,
 Folkelige musikkinstrumenter. Overhalla.
 Oppskrevet av Joh.s Fuglår,
 adr. Overhalla.

Som svar på N. E. G. skrivelse av 27. d. m. kan meddeles, at det i min rapport av 29.10. f. a. nevnte "Langspæll" var et primitivt salmodikon og ikke en Langleik.

Instrumentet hadde bare en streng, en g fiolinstreng.

Tonene frembragtes ved strykning med en almindelig fiolinbue over strengen ved stolen eller "spællhesten". Plektrum ble ikke brukt.

Jeg kan desværre ikke skaffe noe eksemplar av instrumentet. Jeg har forövrig ikke sett mer enn ett, som min far hadde gjort som ungdom (han var födt 1829), men jeg vet, etter det han sa, at disse instrumenter nok var almindelig brukt i hans ungdomstid. Jeg går ut fra, at det som han hadde gjort var arbeidet etter et liknende.

Jeg har etter hukommelsen forsökt å tegne ett riss av det "langspæll" som var i min heim, uten at jeg tör si at risset er tilnærmelsesvis riktig.

Da mitt barndomshjem for mange år siden ble opplöst, ble der holdt auksjon og alt spredt utover. Personlig bodde jeg dengang ikke i Namdalen.

For noen år siden ^{eller} -v~~at~~ jeg var kommet tilbake til Namdalen (men ikke til Overhalla) - forsökte jeg i lokalavisene å avertere etter fars "langspæll", uten resultat.

Til mitt riss er å bemerke:

Instrumentet var altså kun en fjel av gran. Dimensjonene var tilnærmert: lengde 1 m, bredde ~~5xxx6~~ 15 - 16 cm.

Oppå denne fjel var pålimt en tynn list, som jeg betegner som gripebrett. Dette hadde tversovergående messing bånd for tonene fra a til a. Kryss- og b-toner tror jeg en fikk ved å gripe over eller under vedkommende bånd. Når jeg sier gripe så er dette feil, forsåvidt det ikke ble tale om grep. Det var venstre hånds fingrer som trykket strengen ned mot vedkommende bånd. Strengen kom altså i "beknip". Altså som de senere kjøpte salmo-

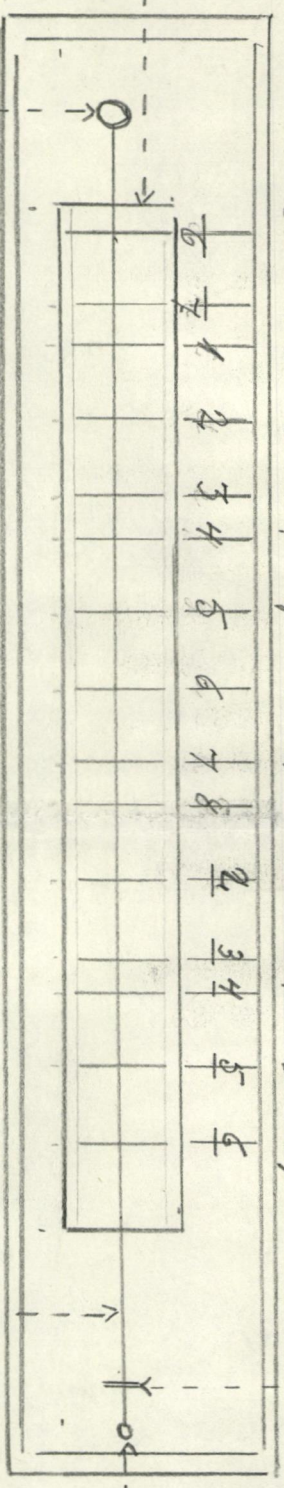

Piss (antkenlig)
as byimmeting de salmordelien ("hangpall")
eller hikkammelsen.

(a t h e d v f g a h c d e f g a)

Grip Lovell

Stoeny for a

Stoeny (Stoeny) Stoeny in

Stolen (eller
"Spalluashen)

Stoat eller loker
for lysterig alle
as stoeny in

765

1752

BRITISH MUSEUM LIBRARY